

1

וידבר יקנוק אל-משה אסרי מות שני בני אהרן בקרבנתם לפני-י'לקח נמתו:

אמת ליעקב ויקרא פרק יט פסוק ג

(ג) איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו.

נראה³ לבאר הקשר בין שני ענינים אלה, דבאמת המאמין בקדמות העולם - וכמו שמאמינים אומות העולם ורשעי ישראל שבמשך הזמן נתפתח האדם מכל מיני קופים ושאר חיות וכדומה - בהכרח שסובר שכל מה שהדורות מתרחקים מהזמן הקדמון יותר הם מפותחים ויותר הם חשובים, ולכן אדרבה - הם סוברים שהדור הזקן חייב לכבד את הדור הצעיר, אבל אנו שמאמינים שהאדם הוא יציר כפיו של הקב"ה וככל שמתרחקים הדורות יותר אנו מתרחקים מההשפעה האלקית ומגדלותו יתברך, בדאי השומה עלינו לכבד את הדור הקודם, שהרי הם חשובים וגדולים יותר ממנו, ולכן כשבה התורה להזהיר על "איש אמו ואביו תיראו", הוצרכה לחזור ולשנות גם את פרשת "ואת שבתותי תשמרו", דהרי השבת הוא הזכר והאות לחידוש העולם על ידי הקב"ה בששת מעשה בראשית, ודו"ק.

בענין זה אזכיר מה ששמעתי מהגר"א וואסרמן זצ"ל: שאילו ראה דארווין את החפץ חיים לא היה אומר שהאדם נתפתח מקופים וכדומה, אלא שהוא ראה רק אנשים כמוהו ולכן בא לידי טעות, ודו"ק.

אמת ליעקב ויקרא פרק י פסוק ב

2

(ב) ותצא אש מלפני ה' ותאכל אתם וימתו לפני ה'.

הנה במיתת בני אהרן רבו הדעות: מר אמר מפני שהורו הלכה בפני רבן; ומר אמר שתויי יין היו; ומר אמר שכבר נתחייבו בסיני אלא שהמתין מפני שלא לערבב את השמחה; ומר אמר מפני שלא נשאו נשים, אמרו אחי אבינו מלך אחי אמנו נשיא שבט וכו' מי הוא הראוי לנו, ולפיכך לא קיימו פרו ורבו; ומר אמר מפני שנכנסו שלא רחוצי ידים ורגלים; ומר אמר מפני שלא נטלו עצה זה מזה; ומר אמר מפני שאמרו מתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה נפרנס את הדור, ועיין במדרשים³. ולפלא היא לכאורה, אמאי גבבו חז"ל חטאים שונים ומשונים לקדושים הללו - שאמר משה רבים עליהם "בקרובי אקדש", ומדוע לא הספיק להם מה שכתוב מפורש בתורה "בהקריבם אש זרה אשר לא צוה אותם" והוסיפו חטאים אלו שנרמזו במקרא, ומדוע הניחו פשוטו של מקרא שלכאורה מספיק הוא?

והנראה, דחז"ל הוקשה להם איך יתכן באמת שקדושים הללו עברו, כלומר שעשו שלא כדין, במקום משה ואהרן, ועל כרחך מפני שהורו הלכה בפני רבן. אבל עדיין אינו מיושב, איך מלאם לבם להורות במקום משה רבינו, וכאן תפסו השורש שממנו נסתעף האיסור הזה, וע"כ דאיזה סרך של גסות הרוח היה כאן, ואיך יתכן שקדושים כאלו יכשלו בזה, ועל כרחך שלא היתה דעתם שלמה עם הנהגת משה רבינו, ולא ח"ו ההנהגה של משה ואהרן קטאו, אלא שאמרו "אני ואתה נפרנס את הדור", כלומר, אנחנו נפרנס יותר על פי התורה. והנה שתיית יין עדיין לא מאסרה, ובאמת יום שמחה הוא להם, כי היום נתחננו בכהונה, והא ביום חינוך עושין אם סעודת בר מצוה, ולפיכך שנת מעט, לא שכורים אלא שתויי יין, אבל היה להם לפחד לשתות יין ביום שהן צריכים לעבוד עבודה, וע"כ מפני שהגישו דעתם באימת שכונה, ולפיכך בדאי גם בסיני אכלו ושתו בשעת ויחזו את האלקים [שמות כ"ד פי"א]. ואולי לא נשאו נשים משום פרישות - וכדמצינו בבן עזאי, אבל חז"ל אחרי שירדו לתוך תוכנם מצאו בקורת בזה שגם סאן גרמה גסות [הרחח], והיים בכל אדם נמצאת נקודה מרכזית שהיא מניעה את כל חטאי האדם, וקו א' הוא המחריד עליו כל מכשולות האדם, וכן מצוים הרבה פעמים שכן חרזו חז"ל וריכזו כל חטאי האדם תחת קו א', ודו"ק בזה, שכן מצוים כמה פעמים..

(יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא.

הנה ז"ל הרמב"ם [פ"י מדעות הל"ז]: המוכיח את חברו בין בדברים שבינו לבין בדברים שבין לבין המקום צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם ב' וג' וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא הנתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם עכ"ל.

והנ"ל, דבאמת יש לחקור במצות תוכחה אם היא מצו בין אדם לחברו או בין אדם למקום, ר"ל אם החובה על כל א' מישראל למנוע את חברו מלעשות עבירה וה"ז כמו לפני עור שאנו מצווין שלא להכשיל אפילו לבן נח שאין אנו מזהרין מלהכותו לחד מ"ד ואפ"ה אנו מזהרין שלא להכשילו, וע"כ משום דאנו מזהרין שלא לגרום שיעשו עבירות על ידינו [וכמו שנתבאר לעיל פסוק י"ד באריכות], וא"כ אפשר שתוכחה ג"כ בגדר זה שאנו מצווין להציל את האדם מן החטא בכדי שלא יהיו חטאים בעולם. או אפשר שזהו מצד ההטבה לחברנו, כלומר שיזכה לחיי העולם הבא וכמש"כ הרמב"ם שהלז צריך להודיעו שהוא מוכיחו בשביל זה. ועדיין יש להסתפק דאי נימא שהוא בין אדם לחברו אפשר שאין זה בשביל טובתו אלא בשביל אהבת רעים למנוע שגאה בינו לבין החוטא, כלומר דהא רשע מותר אתה לשנא אותו ולפיכך מעמידו על דרך טובה בכדי שלא יצטרך לשנאותו. ואי נימא הכי היה ניחא שפיר דמצוה א' היא - בין שהוא חטא נגדו דהתוכחה היא שלא ישטמנו ובין בעבירה אחרת ג"כ היא בשביל שלא ישטמנו, אלא היכא שחטא נגדו הרשות בידו למחול ויפטר מתוכחה אבל בבין אדם למקום הא מצווה הוא לשנאותו.

והנה יש לדקדק דקדוקים אחדים בסוגית הגמ' דספ"ג דערכין [דף ט"ז ע"ב]: עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ור' יוחנן אמר עד זניפה כתנאי ר"א עד הכאה ר"י אומר עד קללה בן עזאי אומר עד זניפה.

אולם באמת יש לברר הגמ' ששאלו עד היכן תוכחה, דלכאורה הא תוכחה היא מ"ע ככל מ"ע שבתורה וא"כ מדוע שאלו כאן יותר מבכל התורה - דנשאל עד כמה צריך האדם להשתדל לקיים מצות תפילין או ק"ש וכדומה ומ"ש מצוה זו מכל המצוות. ובאמת הכי יפטר הא' מתפילין אחר שיקללנו איזה ישראל. אלא דצ"ל דהגמ' שאלה אחר שתוכחה היא בכדי להציל את בעל העבירה א"כ אפשר דאינו חייב לדאוג בעדו אחר שהלז מקללו או גוער עליו, ומכ"ש אם מכהו. ואפשר לומר ג"כ דאי נימא דמשום אהבת רעים היא א"כ אחר שיעורר שגאה עליו מצד חברו א"כ אינו מחויב יותר.

הנה¹⁶ רגילים אנו לחשוב שמצות תוכחה היא שאנו צריכים להיות השומרים של הקב"ה, כלומר, דכיון דהקב"ה רוצה שבני האדם יקיימו את מצותיו, לכן צוה אותנו שנשגיח על חברינו שיעשו גם הם את מצוות ה'. ולפי זה מצות תוכחה היא מצוה שבין אדם למקום. אבל באמת אילו זו היתה כוונת התורה א"כ יקשה מדוע מצות תוכחה אינה נוהגת אפילו אם על ידי זה ילבין את פני חברו ברבים, דאפילו אי נימא דיש לאו שלא לבייש את חברו אבל מכל מקום יבוא עשה דתוכחה וידחה את לא תעשה דליבון פנים? גם תמוה מה דאיתא במסכת ערכין [דף ט"ז ע"ב] שמצות תוכחה אינה אלא עד שיכה אותו או עד שיקלל אותו, ואמאי - הא לא מצינו דין זה בשאר מצוות התורה, דאם למשל צריך אדם להניח תפילין בפומבי, ויש שם אדם שמקלל אותו בשביל זה, אז הדין הוא שצריך להניחו לקלל וללבוש תפילין, וא"כ מדוע נשתנתה מצות תוכחה?

אלא שכאן גילתה לנו התורה צורתה של מצות תוכחה מה היא, דאם נדייק נראה שמצות תוכחה כתובה אצל שאר המצוות שבין אדם לחברו - שנאת ואהבת רע, נקימה ונטירה, והיינו שהגדירה לנו התורה שיסוד מצות תוכחה צריכה להיות שהחוטא מרגיש כאילו המוכיח עושה לו טובה גדולה במה שהוא מוכיח אותו, כלומר, שהחוטא צריך להרגיש שכאילו המוכיח משיב לו אבדה שאבדה לו, ונמשיל לזה משל: א' שבא ללוות מתבירו כסף, וכשנכנס לבית המלוה מצא שם גביר אחד שידוע לו שהוא ירד מנכסיו, בודאי הוא צריך לגלות למלוה שאין לו להלוות כסף להנ"ל - והרי זה השבת אבידה, וכי יענה לו הגביר "מי אתה כי תאמר לי מה לעשות עם כספי", בודאי הוא ישמח מאד שהלה גילה לו סוד זה ועכשיו לא יפסיד את ממונו. הוא הדבר אצל תוכחה, תוכחה היא מלשון לכו נא ונכחה - "אופווייען", כלומר שהוא כמורה דרך לו, אבל אם הוא מבזהו ומלבין פניו אז החוטא חושב שהמוכיח שונא אותו, ואז לא מהני תוכחה ולא קיים מצות תוכחה, ולא שייך לומר על זה עדל"ת, כי הוא לא יקיים את העשה על ידי זה, ודק"ק¹⁷.